

RECENZII

Jon Boteni, Casa din Muscel, nuvele și schițe. Cimpulung, 1907. Prețul 1 leu 50 b.

„Nuvele și schițe”—așa își etichetează d. Boteni bucățile din volumul său. Ași fi curios să știu care sînt „nuvele” și care sînt „schițe”. Probabil că cele mai lungi sînt nuvele și cele mai scurte sînt schițe.—N’ar face rău scriitorii să ne lase pe noi, pe cetitori, să caracterizăm (bucățile lor; înșăba lor e să aibă talent și să scrie. Căci, iată, un cetitor cum pedant ar putea să ceară bucăților d-lui Boteni să fie „nuvele”, și, negăsind nuvele, să declare că d. Boteni n’are talent.—Și d. Boteni a re calități de scriitor, dar bucățile sale, afară de cîteva care sînt schițe, sînt „povestiri”—și voiu trece mai departe, fără a-l șicana asupra etichetei ce le pune.

O singură bucată din volum ar fi să fie nuvelă: *Din dragoste*. Ar fi numai să fie, căci d. Boteni, care are unele însușiri artistice, n’are pe cele esențiale unui nuvelist. În această bucată nu văd nici pe Codreanu, nici pe Olga, nici nu văd amorul lor, nici pentru ce s’au îndrăgostit unul de altul,—decît doară pentru eternul motiv: el tinăr și ea tinără. Nuvela e o amplificare, *in vorbe*, a cunoscutei istorii: „S’au văzut, și-au plăcut, s’au luat”,—care e altît de banală, încît poate fi un bun subiect de roman (prin analiza complexă a vieții eroilor și a mediului), dar nu de nuvelă...

Claca de curățit și Lăutarul, ar fi să fie schițe, după subiect și după tratare, dar rezultatul e aproape nul: *Claca de curățit* vrea să ne dea un tablou, și nu ni-l dă; *Lăutarul* vrea să ne dea un tip, un „om”, și nu ni-l dă.

Celelalte bucăți sînt „povestiri”.—Nu sînt nuvele, pentrucă n’au intrigă, desnodămînt, n’au pretenția de a crea personaje bine definite într’un mediu bine caracterizat,—ele pot fi mai lungi sau mai scurte, după cum, după unde îi place autorului să se oprească; și nu sînt nici schițe, pentrucă autorul nu „schițează” în ele un om, sau un aspect al vieții, sau o serie de stări sufletești caracteristice unei situații morale.

Sînt „povestiri”, pentrucă autorul istorisește—numai—niște *întîmplări*, fără logica psihologică, care e necesară cînd se urmărește un desnodămînt; fără arătarea resorturilor sufletești, care produc acțiunile. Inchipuiri-vă că asistați la un iarmaroc, că vedeți o mulțime de întîmplări, care nu sînt legate cauzal între ele, și că asistați la aceste întîmplări fără a pătrunde în sufletele oamenilor: iată un subiect de povestire.

Și d. Boteni vede bine întîmplările; le ține bine minte; întîmplările din povestirile sale sînt întîmplări țărănești și autorul cunoaște bine viața țărănească; în povestirile sale, mai ales în cea dintăiu, *Casa din Muscel* și în *Cînd eram mic*, culoarea locală e

admirabilă; și la aceasta contribuie și o verde limbă țărănească.—O altă calitate a autorului e căldura cu care povestește, căldură care rezultă din iubirea autorului pentru viața și omenii ce-i zugrăvește. Și el ia așa de mult parte la întâmplările povestite, încît povestirea capătă un aer desăvîrșit de naturală și sinceritate.—Dacă voiu mai adăoga și poezia blindă care plutește peste roai loale povestirile d-lui Boteni, cred că nu voiu fi uitat nici o însușire esențială a talentului său.

Iată altele calități reale de scriitor și, în special, de povestitor... Ce păcat însă că d. Boteni nu știe să utilizeze, așa zice să-și exploateze, aceste reale însușiri! Compoziția sa e dezastuoasă. Mai întâi, d. Boteni nu știe să-și aleagă subiecte, în care să în cadreză, ori să desfășure, viața poezică o cunoaște și o simte alt de bine. *Casa din Muscel* e plictisitoare, deși mai ales în această bucată calitățile d-lui Boteni, de care vorbeam, sînt cheltuite mai cu profuziune. În această bucată, se vedește un alt defect de compozițiune, care e, poate, și de concepție: episoadele sînt disproportionale cu economia povestirii; povestirea e ca un riu, care face bălți, din loc în loc, lățindu-se pe cîmpie, curgînd numai pe mici distanțe intermediare între maluri bine hotărîte, pe o albie normală.—În *Cinderam mică*, bucată plăcută, luminată de cîteva raze cu adevărat poetice, bucată care măcar de pe departe, cite o clipă, poate aduce aminte, fără a le egala bineînțeles, unele pagini din Creangă,—e stricată printr-o compozițiune școlărească. Autorul parcă are o listă de fapte pe care are să le desvolte, și le desvolla unele după altele, fără nici o trecere, fără vici un pretext de tranziție. Și Creangă, ca fărăn ce e, trece dela una la alta (celiți primele două pagini din „Amintirile“ sale), parcă fără cau-

ză, dar la Creangă trecerea se bazează pe asociații de idei foarte firești și nu avem impresia că autorul are o listă „de desvoltat“.

Dacă d. Boteni va învăța să compună,—cu calitățile sale, puține dar adevărate, va deveni un bun povestitor. De altmintearea, compozițiunea, acolo unde scriitorul își arată măsura tehnicii sale, deci a maturității sale, e partea slabă a scriitorilor noștri. Sintem începători, n'avem tradiție... Avem talente native, n'avem știința literaturii.

G. I.

* *

Em. Girleanu. Prima durere.—Editura Minerva.

Em. Girleanu nu e un necunoscut pentru publicul celitor. Nu s'a șters încă din amintirea noastră impresia primului volum „Batrinii“. E acest prim volum o operă ce se cetește cu plăcere, se simte că și autorul a scris-o cu plăcere, mai mult pentru sine însuși, pentru a-și fixa acolo o simțire personală, poezia dulce și melancolică a lumilor care se sting. Parfumul ușor de lucruri vechi, evlavia ce se răsfrînge din sufletul autorului pentru rămășițele aceste ale unei lumi care se duce, te fac să treci lesne și cu indulgență asupra numeroaselor neajunsuri ale scrierii.

Le șade parcă bine acestor evocațiuni ale regretului să fie umbre, adeseori șterse, în genere fără nici o adincime sufletească sub gesturile, licurile și manile lor de oameni din vremile de-odinioară. Le șade bine să aibă numai așa o aparență de viață, cum se și cuvine unor aparițiuni ce țiu mai mult de lumea visului decît de realitate. Subiectul, la drept vorbind, nu sînt ele, și puțin interesantele întâmplări din viața lor, ci simțirea celui care le evocă.

Lipsa de putere a imaginației, lipsa de invențiune, face tocmai puterea operei. Interesul pentru lumea creată fi-

ind slab, toată energia sufletească a cetitorului e păstrată pentru partea sentimentală, subiectivă a scrierii și farmecul ei îl gustăm deplin.

Simțim mai precis însușile primului volum, după ce-l cetim pe al doilea. Impresia generală după acest din urmă e penibilă. Resimțim sfortărea autorului care cere să compună, să scrie nuvele.

Lipsa de temperament, de putere din primul volum, te lovește în acest al doilea ca un defect capital peste care nu poți trece cu nici un chip. Stilul nu mai are mlădierea caldă, naturală și grația, cam dulceagă, dar așa de potrivită felului de a trata subiectul în volumul „Bătrâni”.

În necesitatea de a reda lucruri reale, vii, cu precizia și puterea cerută de astfel de subiecte, el devine serios și lipsit de orice culoare, banal ca stilul unei gazete zilnice sau afectat, teatral, cu expresii căutate și pretinse ce jignesc gustul și paralizază emoția. Tonul general al povestirii e tonul omului ce povestește stînd cu e ascultat și, stingherit că nu prea are ce spune, își îngroașă vocea într-un diac, face introduceri, digresii, ridică tonul unde nu trebuie și căzind în exagerări regretabile.

Iată de pildă cum ne vorbește de un simțimint firese și simplu: tristetea unui tată duios, căruia i-au plecat copiii la țară:

„Astfel de înduioșări au ceva din poezia primblărilor ascunse, în serile pline de mirosul erinilor ce tinjese și mor sigurateci și mîndri, pe tulpinile lor înalte”.

Emoția ușoară, înduioșarea simplă ce era gata să răsară în sufletul cetitorilor, e zugrăvită scurt de fraza aceasta frumos alcătuită, dar falșă și goală de orice putere de a transmite emoție, în pretenția ei de a produce efect prin forma-i prețioasă și căutată.

Eroii d-lui Girleanu păcătuiesc toți

prin asemenea exagerări și poze teatrale. Toți își trec mina pe frunte, se drăpează în sentimente alese și cad în visări adinci pentru a povesti apoi micile întâmplări obișnuite, a căror neînsemnătate te lovește cu alii maitare cu cîl pregătirile au fost mai mari.

Tipul redat în opera de artă nu înseamnă ceva dedit sau fiind o personalitate individuală puternică cu unele însușiri: calități sau defecte, co-virșilor de pronunțate, sau fiind caracteristic unei categorii sociale și prezentînd în mod frapaent felul de a fi, de a gîndi și a simți a acelei categorii pe care se altoesc calitățile speciale ale individului, — el trebuie să fie expresiv fie ca tip individual, fie ca tip social.

În literatură, acțiunea este mijlocul cel mai puternic de expresiune a personalității, fie că se produce într-un sic de mică întâmplări zilnice, în care personalitatea evoluează pe indelele, fie că e un act furtunatic, o urmare a unei crize ascuțite ce a răscolit într-o clipă toată ființa, puind în mișcare toate puterile lănuite în adîncurile sufletului sau trupesti ale individului.

Din ciocnirea cu împrejurările, cu simțimintele și ideile altora, din ciocnirea aceasta violentă adeseori, scapără adevărul unei personalități, felul sau de a fi lăuntric, singurul interesant, real și adevărat, ignorat de cele mai multe ori de sine însuși și mai întoldeauna imperceptibil observației superficiale, deosebit cu totul de personalitatea aparentă.

D. Girleanu pare a nu se îndoi de acest lucru. Se pare în cele mai multe povestiri ale sale că tipurile sînt prilejul pentru a pune în scenă o anecdotă sau un fapt divers. Nu trăim nicăiri realitatea acestor acțiuni în sufletele celor pe care autorul ni-i arată ca părtași. Să luăm de pildă „Vierul”.

Așa cum ni-l înfățișează autorul, diu clipa cînd începe povestirea, e un moș-

neag pe care nu-l vedem de loc, nu-i cunoaştem chipul dar nici sufletul). Un fel de țărăn care vorbeşte țărăneşte cam forțat, face glume nesărate, își laudă strugurii și mustul, pofteste cu glas răstălit (?) mosafirii de care zice autorul că ora foarte bucuros. În fine e un om despre care nu știm absolut nimic și care călără sfârșit povestește, cu o rară lipsă de simț moral, cum a furat vița dela un Grec și a sădit-o în via lui, și cum a mințit dimpreună cu avocatul și a adus martori falși pe care i-a plătit să jure scimb în procesul cu Grecul. Nimic însă nu ne-a pregătit la acest act însemnat, nu am văzut nicăiri în alitudinea și vorbele vierului apucături, simțimute, semne ori cit de slabe care să motiveze această acțiune, pe care și autorul pare a o privi ca o acțiune firească, aproape pe un act de dreptate, de oare-co păgubitul era Grec. Ar fi trebuit să-i fi văzut șirol din primelă vorbe, șirol, cu acea șirolenie adincă, instinesivă ca a animalului, dar vierul nu are absolut nici o fizionomie morală și ce poți să-i atribui ori-co anecdotă vrea, dacă e vorba să-i motivezi alt de puțin acțiunile.

Pentru ca interesul nostru să se deștepte și să se menție pentru o operă literară trebue, o repet, să intrăm adinc în personalitatea actorilor, altfel oricît ni s'ar spune că tipurile sint dintre acei oameni ce trec arare prin viața obișnuilă, oricît de grozave ar fi acțiunile care ni s'ar spune că ei le-ar fi săvîrșit, interesul nostru nu va depăși ca nivel artistic pe acel deșteptat de rubrica palpitantă a „faptului divers” dela gazeta zilnică. Nu e de ajuns a transpune faptul divers în stil curgător și corect, înflorit pe ici pe colo cu imagini frumoase, cu expresii căutate și strălucitoare, pentru a crea operă de artă. Crima, sinuciderea sint acte mari, acte la care individul a luat parte cu toate puterile iz-

vorite din părțile adinci și lănuite ale sufletului, sint soluțiunile unor grozave și intinse crize ale personalității, dar noi nu le vom trăi în realitatea lor tragică, de cit asistind la defășurarea crizei din care au izvorit.

Iată în povestirile d-lui Girleanu, un lip ce se sinucide și despre care ni se povestește că a fost un om grozav, care a comis o crimă. Nimic însă din sufletul acelu teribil Grușan, Grușan sălbatelul, nu străbate până la noi, nu ia parte la crima pe care ni se spune că a săvîrșit-o. Salbatăcia lui nu ne e redată decit în amintirea unui plăpînd și slăbuț ofițer, ca o apariție ce i-a produs o spaimă grozavă în copilărie, pe cînd era în convalescență după o boală grea. Cred că nu era acesta mijlocul cel mai suggesliv pentru cazul de care vorbim. Iar crima de răzbunare pe care o săvîrșește nu e ast-fel povelită, în cit nu ne înformează asupra psihologiei autorului ei mai mult decit relatarea faptului divers la gazeta. Nu mai vorbim de imprecuțiile alt de puțin verosimile în care se părește crima. În adevăr, nevasta unui asemenea om crud, nevasta unui Grușan sălbatelul, primește dela bărbatu-seu o serisoare prin ordonanță, care intră chiar în odaia unde e ea cu amantul, și cu toate acestea îl reține pe amant acolo, la moșia ce e foarte aproape de lîrg, cu toate probabilitățile că hărbatul o să aște și prin urmare o să vie, să se răzbune așa cum își poate ușor incăpui.—parcă a-nume vrea să aștepte defășurarea dramei ca să aibă autorul subiect de nuvelă.

Ceia ce dă mai mult impresia că d. Girleanu în multe din nuvelele sale vrea numai să plaseze o anecdotă și să pue în scenă un fapt divers, sint și unele titluri și mai ales sfârșitul multor bucați din volum.

În chiar nuvela cu care începe volumul, te lovește lipsa de armonie, de-

potrivire, între titlu și coprinsul povestirii. Presimțirea morții la copil ca și la animal e fapt sigur. Instinctiv, și cu mult înainte de a exista în min-te concepțiunea limpede și lamurită a acestei legi fatale și neinduplecate, există spaima supremă a omnirii în sufletul lor. E presimțirea morții la copil o spaimă, nu o durere, în nici un caz durerea despărțirii definitive, durerea pentru ceva precis și definit, cum ne-o arată autorul în nuvela „Cea întâi durere”. Despărțirea e ceva așa de abstract pentru copil, în cit nu e cu putință să se lege de ea un simț-mint, așa de puternic, ca să rămie în amintire ca cea mai mare durere a copilăriei. Chiar așa cum o descrie autorul, e spaimă, groază, alarma instinctivă a micului organism în presimțirea distru erii finale, nu durere și deci e fals titlul „Cea întâi durere” și nu se potrivește de loc cu felul în care e tratat subiectul de autor.

În lucrările reușite, sfârșitul e ultima fază a unei evoluții. El apare ca absolut necesar în desfășurarea povestirii, care e un tot organizat în care toate părțile se țin una de alta.

În multe din nuvelele d-lui Giclea nu sfârșitul surprinde și jignește; pare pus acolo în grabă, ca să se curme într'un fel alcătuirea din elemente dispartate, rău încheiate între ele și să scape autorul din incurcătura în care a intrat. Astfel e de pildă sfârșitul povestirii „Ucigașul” care de altminteri e una din cele mai bune din volum. Povestirea aceasta ilustrează părerea că cei simpli dela țară au mai mult decit noi, cei dela oraș, curajul faptelor, primesc cu mai multă bărbăție urmările acestor fapte. În adevăr, un tata bătrîn ia asupra-și răspunderea unei lovituri cu securea, dată de fiu-seu, unui vecin într'o ceartă. Feciorul primește sacrificiul bătrînului, până în clipa cînd li se aduce vestea că cel lovit a murit; atunci, foarte sim-

plu arată că el e adevăratul autor al faptei și pleacă hotărît să-și facă pedeapsa. După această mișcătoare scenă, iată sfârșitul:

„M'am plimbat încă mult cu prietenul meu, dar n'am mai vorbit nimic. *Ne cercetam sufletele!* !... ”

S'a scris atît de mult în chestiunea „Artă pentru artă”, în cit socot că nu e aci locul nici timpul a mai redeschide o veche polemică adeseori inveninată. Toluși, socot că cercetînd operele artiștilor mari, ale artiștilor consacrați, și cei care sintem pentru „Artă pentru artă”, ca și cei ce sintem pentru „Artă tendențioasă”, vom căuta unia inconștient, alții conștient, și vom găsi negreșit concepția artistului despre om și viață, filosofia lui adincă sau superficială, senină sau întunecată, unghiul sub care privește și reproduce realitatea. Eu merg mai departe și socot că puterea unei opere de artă, intensitatea cu care face să vibreze urele strune din sufletul nostru, depinde de puterea și originalitatea acestei concepțiuni a lui despre viață, pe lîngă celelalte calități ale lui de artist. Care e însă concepția despre om și viață a șovăitorului povestitor ce e d. Gicleanu? Care e altitudinea intelectuală și sentimentală, în fața vieții și a lumii, ce se degajează din volumul de povestiri „Cea întâi durere” ?..

Virgil Caraiuan. *La șezătoare.* Povestii și Snoave. Edit. Minerva, București.—Alitea comori neprețuite se risipesc și se pierd în basmele populare, expresia bogatei și strălucitei fantazii a unui neam întreg, și totuși nimic mai greu decit redarea acestui gen de literatură populară.

Fabulația, miraculosul chipurilor și a întimplărilor ce se imbină din joel liber al unei fantazii fără friu, dacă nu e răsfrîntă prin prizma unei personalități în stare de a reda plinul de viață în care pare că fierbe seva unei

omeniri tinere, pierd puterea magică a artei, devin creațiuni reci, corecte, material pentru studii abstracte de psihologie, etnografie sau filologie.

Bazmele din volumul d-lui Caraiivan „La Șezătoare” au tocmai acest defect. Ele sînt repovestite de un om inteligent, stăpîn pe o limbă destul de bogată și foarte corectă, de un om de gust care înțelege și simte frumuseța acestor flori răsărite din sufletul poporului fără nici o meșteșugire, dar... ele nu sînt trăite în sufletul și inima povestitorului, sînt reci în strălucirea lor mai de lucruri moarte, nu au puterea de a face să vibreze în noi coardele pe care a știut să le facă să răsunе un Creangă, un Ispirescu, un Anton Pann chiar, cu arta lui simplă, cu forma-i plină de disonanțe și de imperfecțiuni. Lipsește naivitatea, de multe ori voită, a omului simplu de la țară, acel fel de a povesti plin de luțesuri, acel dar de a semăna prelungind cîte ceva din sufletul lui fără să se bage de seamă, de a-și strecura reflecțiile, simțimintele, credințele morale și superstițiile, acea plăcere de a te mistifica și a se mistifica pe sine însuși. Lipsește mai ales convingerea, acel fel de convingere propriu sufletelor primitive cu închipuirile atît de vii în cîil stăpînesc cu puterea halucinației și care, cu tot simțul lor ascuțit de realitate, se lasă duși de farmecele acestor fantasmagorii, pun un fel de îndărăltăcie să creadă în ele ca și cînd n'ar fi izvorile din sufletul omului, ci și-ar avea ființa ca lucrurile reale. E la dinșii nevoea de a crede în ființa lor și de a face și pe alții să creadă, pentru ca apoi în plină emoție dramatică să strecoare cu o fină ironie adevărul realității.

Foarte bine e redată de Sadoveanu această psihologie a povestitorului de basme în nuvela „Morarul” din „La noi în Vișoara”, Morarul acesta după ce povestește cu multă putere de sug-

gestie o întimplare în care se arală necuratul în toată puterea lui, cînd izbutește să furigeze în sufletul tuturor celor ce-l ascultă florul fricei de necunoscut, adaugă zimbînd :

„Asta-i! nu mai este!—dac'o fi fost vre-o dată... Asta-i! Eu alt diavol de cit omul, spun drept, n'am văzut!...” Aci e farmecul basmelor lui Creangă, care povestește cu sufletul țăranelui nostru, într'o formă literară ideală a limbii populare. Acel amestec de credință naivă, controlată din cînd în cînd de un singur și puternic simț al realității, acea inclinare de a crede în miraculos, de a se lăsa ademinit de farmecele închipuirii, de a face pe ascultător să creadă, de a-l supune cu totul puterii de convingere ce se ridică din felul de a povesti, ce se revărsă din sufletul povestitorului, pentru a reintra apoi în lumea reală cu o ușoară luare în ris la adresa povestitorului și a ascultătorului.

Domnul Caraiivan povestește frumos, dar povestirea sa e în tonul omului cult, luminaț, care spune un basm cu condescendența unui astfel de om. El nu numai că nu crede dar nu știie nici cît și ce anume poate crede, cel căruia i se adresează. Nu găsim în adevăr niciăiri acel humor al povestitorului popular, acel șiretlic naiv și plin de mulțumire al omului ce țiu tras o picileala căreia s'a lăsat și el în parte ademinit, acele sfîrșituri caracteristice : și am încălecat pe-o șea etc.

Domnia-sa sfîrșește poveste cu seriozitatea cu care ar incheia o nuvelă, face și morala, nu morală glumeată ce se învește cite odată în poveștile poporului, ci morala serioasă a unui om ce vrea să instruească amuzînd.

Sînt povești foarte frumoase acele ale d-lui Caraiivan, frumos povestite într'o formă bogată și curgătoare, dar dacă s'ar celi la o șezătoare sînt sigura că țărani ar căsca, s'ar gîndi la nevoile lor sau ar lua firul din gură.

celitorului, nerăbdători, și ar urma cu povestirea în graiul lor viu și pitoresc ca să nu se strice petrecerea înainte de vreme.

I. S.

G. Antoniadă, Iluziunea realității. Încercare de critică filosofică. București, 1907.

Cercetările asupra originii și limitelor cunoștinții noastre, probleme care fac parte din teoria cunoștinții, s'au făcut tirziu apariția în evoluția cugetării filosofice. Grele și anevoioase, aceste cercetări sînt de o extremă importanță și ele formează azi punctul de pornire și în acelaș timp piatra de încercare a construcțiilor filosofice. O cercetare în această direcție a cugetării contemporane e lucrarea de față.

Pentru oricine e familiarizat cu reflexia filosofică, orice stare de conștiință sau reprezentare a noastră, cuprinde un subiect și un obiect, sau un act și un conținut, indisolubil unite. Dar printr'o iluzie naturală și înăscută a minții noastre, conținutul ne apare ca independent și deosebit de orice act de reprezentare, ca un obiect de sine stătător și necondiționat. Această iluzie, ușor de descoperit la cea primă treaptă a cugetării, care e simțul comun, autorul o găsește intervenind și în treptele ei superioare, reflexiunea științifică și cea filosofică și urmărind-o în aceste domenii, se încearcă să-i găsească explicarea.

În prima parte a operei sale „Realismul științei fizice” autorul analizînd în chip detaliat principiile științei contemporane și mijloacele ei de construcție, examinînd atomismul fizicii mecaniciste și doctrina energetică, arată că știința ca și simțul comun afirmă o lume obiectivă distinsă de subiect și că neținînd samă de realitatea psihologică, în formarea sa, ea nu privește și nu are nevoie să privească spiritul ca activ. Dar spre deo-

sebiră de ceea a simțului comun, lumea obiectivă a științei e o construcție mentală, o arhitectură de concepte produsă de puterea de abstracție a minții, la originea căroră se pot recunoaște datele elementare ale senzațiilor și percepțelor, — în fond, o lume de date de conștiință obiectivate și prezentate printr'o necesitate psihologică ca independente de orice conștiință. Știința fizică postulează o existență obiectivă incondiționată, dar cînd vrea să-i dea o determinare mai precisă, vede că e silită s'o construească cu elemente spirituale, care nu pot fi privite înafară de conștiință. O necesitate profundă o face să afirme ceva ca incondiționat, însă experiența o aduce să constate pretutindeni că toate lucrurile sînt condiționate. Domeniul științei e acel al relativității, realitate pentru ea e numai relațiunea dintre fenomene. Numai aci ea trebuie să caute constanța și permanența, căci concepțiile ei cardinale servesc numai pentru a prinde și exprima rapoartele stabilite dintre fenomene, neexprimînd nici de cum vre-o realitate curată obiectivă.

În partea a II-a a operei sale „Realismul metafizic”, autorul analizează chipul în care îmbrățișează cugetarea filosofică, problema realului.

De la început ea e o negare a pozițiunii luate de simțul comun; lumea pe care o prezintă simțurile nu e pentru ea adevărata realitate, aceasta e mult mai profundă și de altă natură ca cea pe care o recunoaștem direct. Dar în perioada eroică de construcție a marilor sisteme, domnea credința că această realitate are o existență independentă de noi și poate fi cunoscută prin puterile ilimitate ale rațiunii.

Cercetările asupra teoriei cunoștinții, începute de Locke, Berkeley, Hume, duc la polul opus dogmatizmului, la scepticism. Kant combătînd și scepticismul și dogmatismul, cercetează

pentru prima oară în chip serios natura spiritului nostru, modul și limitele cunoașterii. Contra dogmatismului, el pune centrul cunoștinții în subiect: nu subiectul se modelează după lumea obiectivă, ci aceasta poartă pecetea lui. Acest fel nou de a privi cunoștința a fost fecund în urmări și a schimbat modul în care se puneau problema realului. Autorul urmărește această problemă în idealismul critic și în sistemele ce au urmat marelui reforme kantiene, în idealismul absolut al lui Fichte, în acel al lui Hegel, în voluntarismul lui Schopenhauer, în agnosticismul lui Spencer și în pozitivismul contemporan. El arată contradicțiile interne ce cuprind aceste sisteme din cauza modului greșit în care au pus problema realului, și la baza acestor contradicții găsește substanțializarea arbitrară a unui din cei doi termeni ai dualității ireconcilabile: subiect—obiect, aceeași iluzie realistă dominantă în simțul comun ca și în concepțiile științei. La toate treptele de cugetare, simț comun, știință, filosofie, găsim afirmarea unei existenți necondiționale a lucrurilor și în același timp imposibilitatea de a determina ce este această existență necondițională. O necesitate internă ne constrânge să postulăm pretutindeni un incondiționat, un absolut, pe care reflexiunea ne arată că nu-l putem cunoaște.

Explicarea acestei contradicții o caută autorul în parlea a III-a și cea mai interesantă a operei sale. În mecanismul intim al cunoștinții noastre, în felul de a funcționa al spiritului. Partizan aprins al ideilor lui Wundt, Paulsen, James, al voluntarismului și al teoriei actualității psihice, viața sufletească e pentru el un flux, o devenire continuă în care fiecare moment are o valoare de actualitate prin ceea ce îl precedă și ceea ce-i succede, iar

fapte psihice izolate unul de altul, ca corpurile experienței externe, nu există. Analizând faptul de cunoaștere luat prin abstracție ca izolat, descoperire într'insul două elemente într-o strinsă legătură, constituind o realitate unică, în așa chip încât ar putea mai corect să fie privite ca două aspecte ale aceleiași realități, un conținut și un act. Termeni identici cu acei de reprezentant și reprezenta'tiv, sau cu acei mai uzitați de subiect și obiect. Dar distincția pe care o facem între acești doi termeni nu trebuie confundată cu cea dintre eu și non eu, dintre subiectul cunoașcător și lumea materială. Distincția dintre act și conținut nu presupune nimic despre exterioritatea ori existența independentă a lumii obiective, sau despre unitatea cului nostru, ci este numai o distincție imanentă conștiinții noastre. Cei doi termeni sînt corelativi înăuntrul aceleiași realități și nu pot fi în mod valabil distincți și separați unul de altul, nici se implică în chip reciproc. Ideia de eu și de materie sînt idei mai largi și cu necesitate rezultatul unei elaborări mintale mai complicate. Distincția făcută e o distincție logică, căreia îi corespunde însă una psihologică, distincția unei forme de o materie. Actele tuturor conținutelor noastre psihice, ori forma, coincid în viața noastră psihică cu ceea ce se numește în genere conștiință, care este coextensivă cu toată această viață și fără de care nu se poate concepe nimic existind psihologic, iar conținuturile cu tot ce apare ca cuprins sub forma conștiinții, cu materia vie care formează fluxul vieții noastre psihice. Dacă pentru cugetare, reflectînd asupra cunoștinții, ambele elemente ale faptului de conștiință nu pot fi privite în nici un caz ca entități de sine stătătoare, pentru viața spontană a faptului de conștiință, acesta apare și cu un caracter foarte important, pe

care nu toți care au cercetat natura vieții psihice l-au zărit. Acest caracter, care e baza tuturor cercetărilor autorului e următorul: în unitatea faptului psihic, conținutul se prezintă ca distinct de actul de conștiință, ca fiind semnul unei realități distincte de acesta. Această formă dublă, a unui act și conținut distinct de sine, o găsim în cunoașterea stărilor noastre interne, în lumea afectivă și voliivă. Afect pur și voință pură, fără nici un conținut reprezentativ, nu există. Distincția celor două elemente ale faptului psihic înseamnă că conștiința e coextensivă cu tot conținutul vieții psihice și existența unui înconștient în sensul psihologic în admisibilă. Ea nu poate fi susținută decât din motive filosofice sau dintr'o regretabilă confuzie a punctului de vedere fiziologic cu cel psihologic. Dar legea logică a distincției actului de conținut, permise autorului să susțină o nouă teorie a percepției. Examinând cunoscutele teorii ale lui Schopenhauer și Mill, el afirmă că acestea nu pot explica de ce corpurile ne apar ca exterioare stărilor noastre de conștiință. Credința în existența corpurilor externe nu se capătă după el prin reflexie și inducție, ci în chip imediat, ea nu e un rezultat al legilor asociației, ci rezultatul logic al legii indicate a organizării noastre mintale, lege prin care conținutul stărilor noastre de conștiință se prezintă ca distinct de actul corespunzător. Distincția care se face de obicei între conținutul percepțiilor noastre și obiecte e neîntemeiată. Ele nu sînt două lucruri, ci unul și același, senzațiile noastre. Pricepînd acest lucru, nu mai putem admite dualitatea obiect, reprezentare, căci obiectul nu e decât conținutul reprezentării și tot odată dispăre și substratul ipotetic al lucrurilor în sine ca o cauză a senzațiilor noastre. Rămîne însă dualitatea conținut, act sau reprezentat, reprezentativ sau

subiect, obiect, fără ca să introducem un al treilea termen, lucrul, corpul extern, ca distinct de conținutul actului de reprezentare. Prin acest fel de a privi, spune autorul, nu se distruge cîluși de puțin realitatea lumii ce ne înconjoară. E mai fantomatică și mai ireală, lumea de lucruri în sine, despre care nu putem ști nimic, inaccesibilă, fără nici o relațiune cu noi, lume care ne apare numai într'o cunoaștință iluzorie și cu necesitate inadecvată, ori lumea de posibilități nedeterminate de senzații, decît lumea care constă din senzațiile noastre, senzații care sînt necesare, cu o ordine strictă de aparițiune, cu legi neștrămutate și valabile pentru toate subiectele cunoscute.

Legea generală a distincției conținutului de act ne face să concepem corpurile ca necondiționale și tocmai așa apar ele pentru conștiința noastră spontană, susține autorul, ca și Spir. Această punere dela început a necondiționalului este una din condițiile de capite meae ale posibilității experienței, fără ea nu ne-am putea orienta în haosul de impresii, de senzații de tot felul. În senzul cugetătorilor care explică viața psihică în cea mai mare parte prin necesitățile practice, și păcat că autorul n'a insistat mai mult asupra acestui punct interesant, el susține că principiul logic al afirmării unei naturi proprii a lucrurilor e un principiu practic, o normă de ordonare a experienței. În experiența noastră internă, în cunoaștința spontană pe care o avem despre viața noastră psihică, ea ne apare ca spirit, eu, personalitate, tot din pricina aceleiași necesități practice. Iluzia substanțialității sufletului e tot un rezultat al legii logice arătate.

Felul acesta de a privi incondiționatul sau substanța ca o necesitate de cugetare căreia nu-i corespunde o realitate distinctă de noi, are o conse-

cință însemnată pentru problema ontologică. Dacă lucrul în sine nu e decît o necesitate de cogitare și nu are o realitate distinctă, orice afirmație asupra existenței lui nu poate fi decît rezultatul iluziei arătate. Lucrul în sine ca noțiune limitativă și negativă e ceva inutil. Cu toate afirmațiile lui Spencer, existența numentală nu e cu necesitate implicată în noțiunea existenței fenomenale. Noțiunea unei existenți transcendente nu poate fi decît negativă și nedeterminată. Din cunoștința noastră nu putem eși; orice afirmație despre o existență incunoștibilă este o contradicție, pentru că nu o putem formula decît în termen de cunoștință.

Cu modul acesta scăpăm de contradicțiile și misterele incunoștibilului. Identificînd ce este cu ce apare, cu ce ia ce cunoaștem, incunoștibilul dispare ca o umbră mistică ce era. Nu există incunoștibil; desigur ne înconjoară un înens necunoscut, însă tot ceea ce este, poate să devie obiectul unei cunoștinți posibile. Incunoștibilul absolut rămîne o himeră. Lumea pe care o cunoaștem, în care trăim, nu este cum rezultă din filosofia care pune toată realitatea de partea numentului sau incondiționatului incunoștibil, o aparență zadarnică, o umbră inconsistentă, ci este o lume reală, singura lume reală pentru noi. Autorul e conștient de faptul că problemele tradiționale ale filosofiei nu sînt suprimate de poziția fenomenistă pe care o ia, și că ele rămîn transpuse înăuntrul fenomenismului; dar revendică pentru acest mod de a vedea lucrurile, meritul de a ne fi liberat de spectrul substanței, al lucrului în sine și al incunoștibilului. „Dacă existența e prin esența ei cunoștibilă, dacă conștiința este unul din terminii oricărei existenți, spune autorul în fraza finală a operei sale, realul departe de a ni se înfățișa ca un mister și ca o spaimă, trebuie

să fie pentru noi o făgăduință și o nădejde”.

Ideile susținute de d. Antoniadă mai ales în partea ultimă și cea mai personală a operei sale, pot fi contestate de partizanii substanțialismului; în acest teren arid și nesigur al problemelor filosofice, nimeni nu se poate fali că posedă monopolul adevărului și dispoziția rămîne totdeauna deschisă. Unele chestii, cum e cea a percepției, sînt atinse prea în treacăt și aveau nevoie de mai multă dezvoltare. Stilul operei sale, și această greutate era aproape cu neputința de înlăturat, e uneori cam abstract. Dar autorul e în curent cu toate scrierile importante și științifice și filosofice ale timpului, modul său de argumentare e viguros și solid, expunerea ideilor de o remarcabilă claritate. Toate aceste calități fac din lucrarea, serios și conștiințios gîndită a d. lui Antoniadă, una din puținele studii de o reală valoare, apărute în literatura noastră filosofică.

O. B.

**

Le monde végétal. de Gaston Bonnier. Bibliothèque de Philosophie scientifique. Paris. C. Flammarion, 1907. 357. p. Volum scris într'un stil foarte clar; deși variate, subiectele expuse se înlanțuiesc destul de bine și ne dau o justă idee de starea actuală a științei vegetalelor.

În cap. I. autorul expune peripețiile interesante prin care a trecut chestiunea sexualității florii și la urmă rezumă cunoștințele actuale asupra fecundațiunii.

Cap. II e destinat clasificării. După un istoric interesant asupra modului cum erau grupate plantele în vechime, vine riudul metodelor lui Linné, Jussieux, de Candolle și în fine clasificarea actuală, datorită lui Robert Brown.

Cap. III, cel mai lung, tratează des-

al d-lui dr. Dona e atât de însemnat, încât ne facem nu numai o mare plăcere, dar chiar și o datorie, credem, să atragem asupra lui atenția nu numai a medicilor noștri, cărora le va face un foarte mare serviciu prin cunoștințele pe care le va procura asupra celei mai binecuvântate localități balneare din țara noastră, dar chiar și a tuturor acelor care sînt și sînt să se îngrijă de sănătatea vre-unuia dintre ei, și în special a acelor care au a se îngriji de vre-una din boalele care intră în aceste categorii mari: *scrofulo-tuberculoza, reumatismul, boalele sifilitice, boalele nervoase și boalele de femei.*

Lucrarea d-lui dr. Dona cuprinde opt mari capitole; în cele dintâi patru ni se dă istoricul pe scurt și dezvoltarea stațiunii balneare Tekir-Ghiol, o descriere pe larg a acestei localități și a stabilimentelor mai însemnate (în special Sanatoriul Maritim al Eforiei și baile Movilă), un studiu asupra apei și nomolului lacului în comparație cu al stațiilor similare din țară și din străinătate, și datele necesare pentru cunoașterea climatologiei Tekir-Ghiolului; în celelalte trei capitole următoare se studiază agenții curativi ai acestei stațiuni balneare, modul lor de întrebuințare, acțiunea lor fiziologică și indicațiunile sau contra-indicațiunile lor; în sfîrșit ultimul capitol, al optulea, e un rezumat general al tuturor boalelor care se pot cura în această stațiune balneară.

Evident, nu avem intenția să facem aici un rezumat amănunțit, pe capitole, al unei lucrări de aproape 500 de pagini format mare. Nu ne-ar îngădui-o nici spațiul și nici n'am putea da cititorilor o idee complectă despre conținutul bogat și variat al studiului de care vorbim. Vom nota însă aici cîteva din impresiile pe care citirea lucrării d-lui Dona ni le-a produs.

Mai înlăi lucrarea, do și științifică

prin cercetările și observațiile serioase ale autorului și prin materialul de cunoștință nouă pe care le aduce asupra modului de administrare și asupra efectelor băilor Tekir-Ghiol, se poate totuși ceti cu cea mai mare ușurință de către oricine, de oare ce autorul, în compunerea lucrării sale a urmărit tocmai aceasta, ca să facă din studiul său și o lucrare de popularizare a acestor băi și deci a căutat să se menție la un nivel mai ușor accesibil publicului mare. Apoi stilul limpede, lipsit în genere de o terminologie pretențioasă și necunoscută nespecialiștilor, interesantele observații personale ale autorului asupra psihologiei bolnavilor, critica îndrăzneată și plină de umor pe care autorul o face asupra unor obiceiuri ale administrației românești, cum și asupra unora din obiceiurile noastre sociale, iustru cit se ating de subiectul lucrării sale, fac să se citească cu ușurință și cu plăcere studiul d-lui de voluminos al d-lui dr. Dona.

Ceea ce se degajază limpede din lucrarea directorului Sanatoriului Maritim, e că baile dela Tekir-Ghiol sînt cele mai bune din toate similarele lor cunoscute până acuma în întreaga lume.

Ele sînt superioare tuturor în următoarele trei privinți: calitatea apei și nomolului, situațiunea geografică, și clima.

În adevăr, din tabelele comparative ale analizei apei din lacul Tekir-Ghiol, față pe deoparte cu a celei din *Lacul Sarat*, iar pe de alta cu a celor din stațiunile similare străine (*Dax, Bourbon, St. Amand* etc. din Franța; *Franzensbad, Marienbad, Ischl, Pesty, St. Lucas* etc. din Austro-Ungaria; *Aqui, Battaglia, Albano* etc. din Italia, ca să nu amintim decît pe cele mai cunoscute), se constată în primul loc că apa dela Tekir-Ghiol e superioară tuturor celorlalte prin bogăția ei

de săruri și calitativ și cantitativ, iar în al doilea loc că nomolul Tekir-Ghiolului e incomparabil superior tuturor celorlalte, nu numai prin aceia că e natural, pe cind la cele mai multe băi din străinătate el se prepară artificial, dar chiar prin origina sa, care nu e numai minerală, ca pe aiurea, ci e și animalo-vegetală. Această însușire a nomolului, de a fi de origină animalo-vegetală e foarte însemnată, deoarece un astfel de nomol, cind e diluat în apa de bae, dă naștere la o mulțime de disociațiuni moleculare electrolitice, la *ionizări* și la *corpi născinzi*, a căror energie și putere de acțiune e de o mare valoare pentru organismul bolnavului. Astfel, ca stațiune de băi cloro-bromo-sodice Tekir-Ghiolul e fără asemănare superior tuturor stațiilor balneare similare din lume.

În ceea ce privește situațiunea geografică, Tekir-Ghiolul e în așa cea mai favorizată stațiune din toate similarele ei. Fiind în vecinătatea mării (pe unele locuri numai la 150 metri depărtare !...), Tekir-Ghiolul are toate avantajele pe care această vecinătate le dă unei localități: priveliștea minuitoare a imensității mării, plaja răcoroasă și sănătoasă, băile de mare, briza răcoritoare a mării, umiditatea și puritatea aerului,—toate condițiile trebuitoare pentru regenerarea și reconfortarea organismului omenesc.

Cit despre clima Tekir-Ghiolului, ea este de o *stabilitate termică excepțională*, variațiunile zilnice și diferența dintre zi și noapte fiind cu totul neînsemnate. Tekir-Ghiolul mai avînd pe lângă aceasta și un *pămînt uscat și aer umed*, avînd apoi foarte puține zile ploioase în cursul sezonului (care ține de la Mai până la Octombrie), avînd o presiune atmosferică foarte ridicată și deci o densitate mai mare a aerului,—îndeplinește toate condițiunile unei localități ideale pentru cură.

Bine înțeles, toate aceste lucruri pe

care noi numai le enunțăm aici, sînt bine dovedite și științific explicate în studiul de care ne ocupăm.

Nu putem să ne ocupăm și de aceea parte a studiului d-lui dr. Dona în care se studiază *agenții curativi* ai Tekir-Ghiolului și care ocupă cea mai mare parte din volum, dar care privește mai ales pe specialiști; nădăduim însă că și din cele spuse cetitorul și-a făcut o idee despre însemnătatea acestor băi și despre rolul mare pe care ele sînt menite să-l aibă,—și acesta e scopul notiței noastre.

Și nu putem sîrși mai bine decît cu un indemn pe care scotim nimerit să-l adresăm autorului.

E în interesul întregii omeniri suferinde și în interesul țării noastre ca băile dela Tekir-Ghiol să fie cit mai mult și mai bine cunoscute atît în țară cît și în străinătate. Dar volumul d-lui dr. Dona e și prea voluminos și prea scump pentru a putea fi cîlit de toți acei cari ar avea interes să-l cunoscă. Pe de altă parte, acest volum e scris cu multe repețiri și cu desfrolări de care nu au nevoie toți acei cari ar trebui să ia cunoștință de extraordinara valoare curativă a bailor dela Tekir-Ghiol.

Socolim dar că d. dr. Dona ar face un mare bine și publicului și bailor Tekir-Ghiol, dacă ar extrage din voluminoasa sa lucrare un rezumat, care să formeze un volumaș mic, often, și care să cuprindă mai succint numai acele părți din studiul său, care ar fi menite să convingă publicul despre superioritatea bailor dela Tekir-Ghiol asupra tuturor celorlalte „quasi-similare“ cum le numește autorul.

Broșura aceasta, tradusă și în cîteva limbi străine, ar atrage atenția lumii asupra acestei stațiuni și ar face-o ca să-și cîștige mai curînd locul pe care-l merita,—în fruntea stațiilor balneare cunoscute pînă acuma.

Sublocotenent T. Pamfil, *Po-
vestire pe scurt despre Neamul Ro-
mânesc*. Birlad, 1907. Tipografia G. V.
Munteanu. Prețul 20 bani.

După cum numele și prețul o arată,
e o lucrare fără pretenție, o scriere a
cărei menire e să lămurească pentru
cei ce nu le cunosc fazele principale
ale istoriei poporul nostru și să arate
faptele mai mărețe, personalitățile mai
însemnate ale Românilor, cum și gre-
utățile și suferințele prin care neamul
românesc a trecut.

Serisă într'un stil repede și ușor
(ceva poate cam prea figurat, avind
unele comparații care ar putea da naș-
tere la nedumeriri) și oprindu-se nu
mai asupra faptelor și împrejurărilor
celor mai caracteristice din trecutul
nostru (deși pe unele locuri ni se pa-
re că sint date prea multe name pro-
prie), lucrarea d-lui Pamfil va fi celi-
tă cu plăcere și cu folos de către acei
cărora ea e destinată.

Foarte nimerite sint învățăturile pe
care autorul le scoate pe ici pe colo
din faptele trecutului nostru și multă
plăcere procură celitorului atmosfera
de aducă dragoste de neam, care res-
piră din întreg volumașul acesta de
popularizare.

Dr. Vasile Găină, *Admisibilita-
tea căsătoriei a doua a preoților din
punct de vedere dogmatic, canonic și
practic*. Cernăuți 1907, Societatea tipo-
grafică bucovineană. Editura foaii ele-
ricale „Viitorul”. Fără indicația pre-
țului.

Intr'o broșură de 42 de pagini, d.
Găină, profesor la facultatea teologică
din Cernăuți, ridică și discută o che-
stiune pe cit de delicată, pe alita de
însemnată: chestiunea căsătoriei a
doua a preoților. Cu citații din epis-
tolile apostolilor, din scrierile părin-
ților bisericii, din ale apologetilor etc.,

autorul dovedește că din punct de ve-
dere dogmatic și canonic e posibilă a
doua căsătorie a preoților, iar prin
argumentele pe care d-sa le aduce, din
punct de vedere practic, arată că o
asfel de casatorie e *necesară*.

În adevăr, din citațiile d-lui Găină se
vede că nici Miutuitorul, nici apostolii
și nici primii urmași ai lor nu consi-
deră căsătoria ca incompatibilă cu dar-
ul păstoriei sufletesli, deși conside-
ră ca o mai mare perfecțiune starea
virginală; ba mai mult, că Fiul Omu-
lui prin asistarea la nunta din Caua
Galileei a recunoscut căsătoria ca o
instituție naturală pentru toți, și deci
și pentru preoți; iar apostolul Paul
chiar îndemna la căsătorie pe vădu-
vele tinere. Cit despre căsătoria a
doua a preoților, nu se găsește în scrip-
tura nici o oprire care ar forma o
parte esențială a revelațiunei divine,
iar interzicerea căsătoriei a doua a
preoților s'a hotărit mai târziu, prin
sinoadă, pe baza unui text (interpretat
prea riguros) al apostolului Paul, care
zice că „episcopul trebuie să fie băr-
batul unei femei”.

Asfel interzicerea căsătoriei a doua
a preoților e prevăzută în canoane,
dar canoanele se pot modifica, după
cum, în decursul vremilor, s'au și
tot modificat. De aceea, din punct de
vedere dogmatic și canonic chestiunea
căsătoriei a doua a preoților poate fi
rezolvită favorabil.

Cit despre punctul de vedere prac-
tic, pentru care d. Găină aduce o su-
mă de argumente, el e așa de apro-
pe de mințea ori cui, greutățile și ne-
ajunsurile pe care le îndură preoții
rămăși văduvi sint așa de lesue de
înțeles, încit e de prisos a se mai
înzista asupra lor.

Ar fi de dorit ca broșura d-lui Gai-
nă să ridice și la noi chestiunea a-
ceasta, care prin însemnatele sale ur-
mări sociale, merită toată atențiunea.
M. C.